

Предраг Пузовић

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
ppuzovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 271.222(497.11)-9

Рад митрополита Павла Ненадовића на завођењу монашке дисциплине у фрушкогорским манастирима

Сажетак: У раду је укратко изложено шта је све предузимао митрополит Павле (Ненадовић) на завођењу монашке дисциплине у фрушкогорским манастирима.

Кључне речи: Митрополит Павле Ненадовић, монашка правила, монашко одевање, манастирски извештаји, материјално стање монаха.

Монашка дисциплина у фрушкогорским манастирима у време избора Павла Ненадовића за митрополита била је неуређена. Оваквом стању допринеле су свеукупне околности у којима се нашао наш народ и црква под Аустријом. Митрополити пре Ненадовића уложили су много труда тражећи да се привилегије поштују, борили су се против унијаћења, а било је и ратних сукоба и хајдучије, тако да им није остајало много времена да спрече неке негативне појаве у животу монаха и да заведу ред и дисциплину у манастирима. Митрополит Вићентије (Јовановић) увидео је проблеме у манастирима и прописао је строга правила, али их није до краја спровео у живот. Оно што су пропустили митрополити пре Ненадовића урадиће овај вредни и неуморни архијереј.

Први корак који је предузео митрополит Ненадовић био је да се загубљена монашка правила митрополита Вићентија нађу. Он је потврдио и допунио та правила. У допуни је наредио да се монашка правила на братским саборима пред свом братијом читају и да се сваки монах за сваки члан пита да ли по њему живи. На оне који не живе по правилима има се применити казнени поступак. Ко се не би покорио братском суду и одређеној му казни, тога нека игуман пријави Митрополиту.¹

Митрополит је сматрао да ће у манастирима бити реда ако се монашка правила непрестано читају, јер ће монахе подсећати на њихове дужности, а

¹ Д. Руварац, „Правила за калуђере и свештенике, и регуламент од 2. јануара 1777. – књижевно-исторична црта из прошлога века“, *Јавор*, 1887, 312.

приликом испитивања сваки монах ће видети своје недостатке. Да је био у праву види се из извештаја која је добијао из манастира. Потом је уследило укидање „осопштине“, извора многих неприлика у манастирима. У међувремену манастири регулишу односе са прђаворцима и добијају парницу која је вођена са суседима. Све је ово дало Митрополиту снаге да крене у искорењивање осталих рђавих обичаја. Прописује јеловник у манастирима, заводи ред у богослужењу и трпезарији, кажњавају се строго свађалице, пијанице, забрањује се излазак монаха из манастира без одобрења игумана итд. Приликом кажњавања примењивана је поступност. Почетне казне биле су опомена и укор. Пијанице су одлучиване од вина и ракије на годину дана. Најупорнији су кажњавани затвором, где су живели на води и „сухојаденију“. Има случајева да су монаси кажњавани и телесним казнама.² Ако предузете мере не би имале резултата, следило је рашчињење. Што се тиче мирјана који су били у манастирској служби, момци и слуге, ако се после казни не би поправили, протеривани су из манастира.³

Доста труда и административних мера уложио је митрополит Ненадовић да заведе ред у одевању и спољашњем изгледу монаха. Недисциплина која је владала у манастирима допринела је да се монаси нису одевали како приличи њиховом чину и позиву. Било је оних који нису имали прописано одело док су се други веома раскошно одевали. Неред у одевању навео је митрополита Вићентија (Јовановића) да у 12 члану монашких правила нареди: „Ризе (одело) спољашње, како игуман тако и сви свештеници и ђакони никаквих других шара и украса да немају и не носе; само црне једнаке сви да носе; тако исто и монаси старци (калуђери) црне да носе, али дебље, и из заједнице свима ризе да се дају и буду по вредности према разлици чина и службе“.⁴ Ово правило није заживело у манастирима за време митрополита Вићентија, па се исти проблем у одевању монаха јавља и за време митрополита Ненадовића. Енергични и упорни Митрополит успева да заведе ред у одевању монаха. Наредио је да калуђерско одело буде „од чохе и сукна цене четири марјаша, а игуману само од пет марјаша“. Исто тако забрањује „что би братија како јеромонаси, дјакони и монаси својих коса не стригли или браду подбријавали“, и да не употребљавају „мастеј и украшениј“.⁵

² Испитивања и кажњавања су уписивана у Саборни протокол. Неке казне у манастиру Хопову описао је Т. Остојић, *Досијеј Обрадовић у Хойову*, Нови Сад, 1907, а казне у манастиру Крушедолу описао је С. Петковић, „Манастир Крушедол 1754–1774“, *Српски Сион* 1906, 203–205.

³ Ристу Мојсејевића, који је био неколико година мешаја у манастиру Хопову, због кривце избише и „просто“ изгнаше из манастира. (Т. Остојић, цит. дело, 305).

⁴ Ч. Миладиновић, *Тумач љовласџица, закона, уредаба и дружих наређења српске народне црквене авџономије у Утарској, Хрвајској и Славонији*, Нови Сад, 1897, 449.

⁵ Т. Остојић, *циџ. дело*, 153–154; Ј. Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, 9, Београд, 1966, 82.

Правилима митрополита Вићентија (Јовановића) одређено је како треба да буду обучени монаси, свештеници и ђакони кад иду у цркву, како у манастиру, за трпезом, како пак пред странцима, у граду, засецима (прњавору) и селима. У чл. 17. се наређује: „Без риза монашких обичних и горњих свештеницима, ђаконима и монасима ходити у цркву, и по манастиру, за трпезу, и пред странцима, па тако и по градовима, засецима (прњавору) и селима — забрањује се под казном немалом.“⁶ Колика је била непристојност у одевању приликом служења најбоље се види из извештаја визитационе комисије која је 1753. године прегледала фрушкогорске манастире. Комисија по Митрополитовој инструкцији у манастиру Фенеку наређује: „такожде свјашченици и дјакони ципеле и штринфле да имут и без ципелах не свјашченодјејствујут ниже честним лицама да отходјат“.⁷ Из извештаја комисије сазнајемо да многи монаси уопште немају прописану монашку одећу.⁸ Разлог оваквом стању је највише монашки немар у погледу одевања, а не материјална оскудица, јер најчешће прописано одело нису имали монаси који су имали позамашну „осопштину“. Неки су имали хаљине, али друге боје, као што је случај са монасима у манастиру Врднику, за које пише да неки монаси имају одело „прочих варб“; за Гргетежане „ризичи не вси черни имјејут“. Гргетежани су правдали своје монахе да немају црне ризе „понеже из мира недавно пришли сут“.⁹

Било је више разлога зашто монаси нису имали прописано одело. Један од разлога је тај што монаси нису добијали одело из опште касе него су га сами о свом трошку куповали. Други разлог био је што су неки монаси били сиромашни па нису могли да купе прописано одело и тако нису могли да испуне Митрополитову наредбу. Митрополит Ненадовић је имао разумевања према таквим монасима, па је препоручио комисији (која је 1754. године обилазила манастире и проверавала да ли се његова наређења испуњавају) да нареди манастирима када се прода вино, ракија и марва да

⁶ Ч. Миладиновић, *циџ. дело*, 449.

⁷ Д. Руварац, *Ојис српских фрушкогорских манастира 1753*, Сремски Карловци, 1903, 20.

⁸ У Хопову од 26 монаха 18 нису имали прописано одело. (*Ојис*, 1753, 335).

Фенеку од 10 монаха 9 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 20).

Јазку од 11 монаха 4 немају прописано одело. (*Ојис*, 1753, 79).

Бешенову од 13 монаха 5 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 112).

Шишатовцу од 13 монаха 5 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 141).

Кувездину од 10 монаха 7 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 173).

Придиној Глави од 9 монаха 8 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 207).

Гргетегу од 15 монаха 11 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 361).

Крушедолу од 18 монаха 8 нема прописано одело. (*Ојис*, 1753, 273).

Раковцу од 22 монаха 6 није имало прописано одело. (*Ојис*, 1753, 390).

Беочину од 9 монаха 4 немају прописано одело. (*Ојис*, 1753, 422).

⁹ Т. Остојић, *циџ. дело*, 154.

се из заједничке касе набави одело и обућа онима који немају, а настојатељ да се побрине да ниједан брат „не би био гол ни бос“.¹⁰

Према монашким правилима чл. 19. захтевано је да у манастиру има најмање шест мантија. „Мантија (горња) пак шест најмање да се налазе у манастиру: једну да има игуман, за време црквене службе, једну еклисијарх, једну пара-еклисијарх, једну свештеник којег је чреда, једну ђакон, а једну канонарх. Манторос и камилавку сваки да има, и без њих да не иде у цркву или за трпезу.“¹¹ Да ли се испуњава ово монашко правило проверавала је Комисија 1753. године. Само је манастир Хопово имао шест мантија, док у другим манастирима била је негде једна, негде две, негде три или четири, а у неким ниједна. У манастирима Јаску и Бешенову није била ниједна мантија. У Бешенову су обећали да ће набавити свих шест мантија и сваком брату расу и камилавку.¹² Оваква обећања су дали и у другим манастирима.

Увођење реда у одевању монаха није ишло лако. То видимо из циркулара Митрополитовог манастирима за нову 1754. годину, у коме их опомиње да не носе бело одело ни „бјеловиднија мантији“, „да не носе чизме с дугим врхом нити од меке коже, да употребљавају само кожне појасеве, да хаљине не буду од танке материје него од дебеле и да буду једнака кроја, да не стригу косе тако да на глави праве венац.... да не употребљавају мастеј или украшениј“.¹³

Пошто сада монаси нису сами набављали одело већ из општине, отишли су у другу крајност па су много трошили за одевање. То је био разлог да Митрополит 1755. године забрани настојатељима да купују ново одело онима који већ имају, док се манастир не ослободи дуга, а они који су „наги“ и немају одела нека их настојатељ пошаље у Карловце „да јего упутити можем, како ће себе одјејаније испросити“.¹⁴

Једно време је монахе у фрушкогорским манастирима захватила велика раскош. Монаси, а посебно игумани су носили ћурдије од „цајгов скупих и чохе многоцјене“. Ћурдије су биле постављене свилом, на рукавима су били место гајтана и ширита „капци или залисци“ од кадифе или свиле. Опасивали су се појасом од кадифе са сребреним копчама и за појасом су носили сат. На глави су носили капе од кадифе и свиле или шешир и калпак уместо светогорске капе. Носили су палице сребром оковане.¹⁵

Пошто је раскош прешла сваку границу, послао је митрополит Ненадовић 1759. године архимандрита Вићентија да посети фрушкоггорске ма-

¹⁰ *Истио*, 154.

¹¹ Ч. Миладиновић, *циѝи. дело*, 449.

¹² Д. Руварац, *Оѝис срѝских фрушкогорских манастира*, 79, 115.

¹³ Т. Остојић, *циѝи. дело*, 154–155.

¹⁴ *Истио*, 155.

¹⁵ *Истио*, 155.

настире. По Митрополитовом наређењу забранио је „под лишенијем чести и безчестнаго наказанија“ да се носе различита одела, већ једнако од чохе које приличи монашком звању.¹⁶ Да није ишло лако видимо из циркулара који је упутио манастирима почетком септембра исте године, у коме укорева монахе што се не сећају или не знају „главизни“ чина монашког, те без стида и срма носе одело које им не приличи. Наредио је „једампут за свагда“ да свилу и кадифу скину. Одредио је цену чоји за калуђере четири маријаша а за игумана пет. Митрополит је свестан да је цена мала, али их саветује „јакко да тјем познани будете нишчету љубашче“.¹⁷ Како касније нема забрана, закључујемо да је Митрополит енергичним мерама и сталним надзором зауставио раскош и неправилности у одевању.

Да би се уверио да се живи по монашким правилима и да се његове наредбе извршавају, Митрополит је тражио од игумана писмене извештаје (репорте). Писмени извештаји имају важно место у систему непрестане контроле живота и рада у манастирима. Први податак о репортима имамо у циркулару од 13. септембра 1754. године. У њему се наређује да настојатељ свака три месеца прегледа манастир споља и изнутра и да писмени извештај о томе лично донесе Митрополиту последњи дан трећег месеца. Када донесе извештај, настојатељ је био дужан да усмено још шире известити Митрополита о написаном.¹⁸ Изгледа да су репорти били уопштени, с чиме Митрополит није био задовољан, па је идуће године дао упуства како да се састављају. Тражио је опширан извештај о братству: колико има братије, колико је умрло, колико се замонашило, колико је отишло на пут да скупља милостињу и колико је одбегло. Тражио је извештај о прњаворима и манастирској економији. Поред тромесечних извештаја захтевао је да му се шаљу и годишњи извештаји. У годишњи извештај је требало унети извештај о братији, о имовини манастира, дугу и зашто се задужио, о приходима и расходима, чељади и о прњаворима.¹⁹

Настојатељи нису на време доносили репорте, због чега су опомињани. Када ни опомене нису помогле, припретио им је Митрополит да ће бити кажњени са 12 форинти у корист школског фонда, после чега су репорти уредније слати. Међутим, дешавало се да су настојатељи уносили у репорте нетачне податке. Када је то откривено, архимандрит Вићентије је оштро прекорео настојатеље: „Последњаго септембра, да сте овди сви и репорт устројте тромесечни, и каква се где ствар трефила и што је истина оно стављајте, и паки у своје протоколе стављајте; што овамо дајете репорте оно да

¹⁶ С. Петковић, *циий. дело*, 169; Т. Остојић, *циий. дело*, 155.

¹⁷ У Хоповском намесничком тефтеру 17. септембра 1759. године записао је намесник „Кгда је ишао о. игумен у Карловце, носио појасе и от кадифе записке Г. Митрополиту, тогда платио што је потрошио на себе, момке и коње 46 1/2 н“. (Т. Остојић, *циий. дело*, 156, *ф. н.* 23.

¹⁸ *Исѣю*, 168–169.

¹⁹ *Исѣю*, 169.

имате копију протоколирату да знате што сте дали и што је код вас остало... Њих Екселенција Г. Архиепископ и митрополит у неки манастир гледали, и све наопако нашли, да репорте дајете другачије, а у манастиру иначе се находи. Докле ћемо лагати. Да ја све трпим за вас! Пуста леност ваша! Протоколе вам уређивати и формуларе вам давати, и ништа нисте урадили.²⁰

Митрополит Ненадовић није био од оних људи који је само издавао наређења, него је и контролисао да ли се наредбе спроводе у живот. Против оних који нису извршавали наређења предузимао је конкретне мере. Захваљујући таквом самопрегорном раду спровео је реформу у фрушкогорским манастирима до краја и у свим манастирима Карловачке митрополије.

Резиме: Митрополит Павле Ненадовић уложио је доста труда и времена да заведе монашку дисциплину у фрушкогорским манастирима. Прво је од манастира затражио да пронађу монашка правила митрополита Викентија (Јовановића), која је он допунио, и строгим мерама натерао монахе да живе по њима. Митрополит је прописао јеловник у манастирима, завео ред у богослужењу, трпезарији, строго кажњавао свађалице, пијанице и забранио је монасима да излазе из манастира без одобрења игумана. Како је у манастирима владало велико шаренило у одевању прописао је од кога материјала и по којој цени ће бити плаћен материјал за мантије. Строгим мерама завео је ред и у спољашњем изгледу монаха. Митрополит је успео у својим настојањима јер је лично контролисао да ли се његова наређења извршавају.

The Effort of Metropolitan Pavle Nenadović to Exert Monastic Discipline in the Monasteries of Fruška Gora

Summary: In this paper we have briefly shown all the efforts of Metropolitan Pavle (Nenadović) to exert monastic discipline in the monasteries of Fruška Gora.

Key words: Metropolitan Pavle Nenadović, monastic rules, monastic clothing, monastic reports, financial status of monks.

²⁰ Исто, 170.